

1763.

1. [Boetius, Philippus Aegleus]: De orache humanis.
2. Boetius, Philippus Aegleus: Anatomie oris humani
foecundati seu deformis trimestri abortu elisi
3. Boetius, Philippus Aegleus: De confluentia trium cada-
verum in ventro cordis atrio
4. Hirschel, Leon Elias: De morbis melancholicis
maniacis
5. Ulmerberger de Zimmerhof, Fridr. Christian: De fine poetas

1764

1. Gruner, Joannes Fridricus: De origine episcoporum
eorumque in ecclesia primitiva part.
2. Matthes, Georgius Samuel: Censuram in pigram
diligentia non semper liberari.
3. Meier, Georgius Fridricus: De summo gradu amoris per
deum prosequi obligamus.

- 4^a ^{it} Nettelbladt, Daniel : De successoribus ex pacto et proi-
sentia majorum et pacto ultimi defuncti licet ejus
heres sit praestanda non obligatus. 2 Bundeel.
- 5^a ^{it} Nettelbladt, Daniel : De clericorum evangelicorum
in fensa seculari successione.
- 6^a ^{it} Westphal, Ernestus Christianus : De iudice bonae fidei
in praescriptionibus. 2 Bundeel.

1765.

1. Carrath, Joannes Tobias : De genuinis sensu ac valore
constitutionis Prussianae I. Imp.
2. Carrath, Joannes Tobias : Pacta non stricti iuris sed
bonae fidei esse vincuntur.
3. Nettelbladt, Daniel : De eo, qui de jure disputavit,
haud indigno.
4. Michyki, Adamus : Dissertationis academicae, exponens
tauroris hydropici in abdomine cum flatulentia
et mole complicati casum quemdam notabilem.

5. Nessellet, Johannes Augustus: De justificatione per fidem
in Ierem Christum et Pauli epistola ad Romanos.

1766.

1. Hauser, Carolus Romanus: De statu rei publicae Germanicae sub Ottone primo.

2. Nettelbladt, Daniel: De habitu urbium et republicarum secundum jus publicum universale.

3. Schrach, Gulielm Benedictus: De sine de oratione Isidori poëtae P. I.

4. Segner, Joannes Ludovicus: De nominibus, quae pertinent ad logicam probabilium.

5. Vogel, Georg Jo. Ludovicus: Observationes criticae in variis quorundam lectiones Codicis Hebraei scripti Bibliothecae academicae Helmstedtensis.

1767.

1. Curath, Joannes Tobias: Programmata juridica.

1^a Schickhus, Gulielm Benedictus: Super praeceptis sacris sententiae aeneasium institutionis fabularum expeditae.

1. *Stieritz, James Fredericus: Oratio phil-inaug,*
qua crudelitatis macula ab Israelitis Constantini
victoribus abstergitur.

2. *Stieritz, James Fredericus: De conscientia erronea*

V I R O
ILLVSTRI, CONSVLTISSIMO, DOCTISSIMO
FRIDERICO GVILIELMO
LAVTZ

SERENISSIMI PRINCIPIS NASSOICO-SARAEPONTANI
A CONSILIIIS INTIMIS

EIVSDEMQUE SVPREMI REGIMINIS
DIRECTORI

ET
RERVM ECCLESIASTICARVM AC CIVILIVM
PRAESIDI

A V V N C V L O S V O.

V I R O
SVMME VENERABILI, EXCELLENTISSIMO
DOCTISSIMO
REINHARDO HENRICO ROLLIO

THEOLOGIAE DOCTORI
ET PROFESSORI PVBLICO ORDINARIO

IN
ALMA, QVAE GIESSAE EST, LVDOVICIANA
FACVLTATIS EIVSDEM SENIORI
DIOECESEOS ALSFELDENSIS ET MAREVVGENSIS
SVPERINTENDENTI

NEC NON
GIESSENSIS CONSISTORII ADSESSORI

P A T R V O S V O.

V I R O
SVMME VENERABILI, EXCELLENTISSIMO,
DOCTISSIMO
M. THOMAE BALTHASAR
ROLLIO

SERENISSIMI PRINCIPIS NASSOICO-SARAEPONTANI
A CONCIONIBVS AVLICIS
CONSISTORII CONSILIARIO ET SVPERINTENDENTI
PER OMNEM SARAEPONTANVM PRINCIPATVM
P A R E N T I O P T I M O .

V I R O
SVMME REVERENDO, EXCELLENTISSIMO
AC DOCTISSIMO
M. IOANNI NICOLAO KIEFER
GYMNASII SARAEPONTANI PRORECTORI
ET PRAECONI SACRORVM
AD AEDEM SANCTI IOANNIS, QVAE SARAEPONTI EST,
A D F I N I S V O

V I R I S
DE ECCLESIA, RE LITTERARIA ET PATRIA
LONGE MERITISSIMIS,
QVOS PER OMNEM VITAM
PATRONOS, FAVTORES AC COGNATOS
FILIALI CVLTV ET FRATERNO AMORE
PROSECVTVS EST
HANC DISSERTATIONEM
SACRAM ESSE VVLT

AVCTOR
CAROLVS IOANNES REINHARDVS ROLLE.

MEDITATIONES PHILOSOPHICAE
DE
CRITERIIS VERITATVM.

§. I.

ignum magni esse solet ingenii, de pluribus adhuc dubitare, vbi alii vel nec quaequam difficultatis habent, verum certitudinem, quae maior cogitari nequit, si creditur eam ostentantibus. Tamen non semper profundum & exasciatum ostendit iudicium. Videre enim difficilia, est ingenii, soluere visa ea, quae facile difficultates causantur, hoc est iudicii. Hoc sine illo non adeo vastum, illud sine hoc non solidum satis esse potest. Quodsi autem eruditioni litans ea natura pollet, vt nulla antea nominata careat virtute: plura certe & plura non exigui momenti habebit, vbi omnibus inter se rite comparatis, omnibus recte ponderatis rationibus tam ad ponendum, quam ad negandum aliquid, non adeo facilem exitum inuenire plenamque mentis conuictionem obrinere potest. Inde plura cuiusvis seculi magni viri, quo diutius & quo felicius quoque cum eruditione versati sunt, eo melius cognouere multa, immo pluri-

ma esse, quae doctissimus nescit, satis vero eorum, quae certo satis, exiguam portionem. Hanc ita etiam dubitationem non sine specie multae verae sapientiae & eruditionis putant initium, quod nunquam negauerim, nisi pro fine fixo sit vniuersalis fere de omnibus dubitatio. Haec nunquam in se eruditionis verioris & ultra vulgarem erit testimonium; dum dubitans quamdiu dubitat, ignorantiam suam tutam & optimam de his, in quibus difficultates habet, ponit scientiam, ne errandi periculo exponatur, duplici ignorantia mauolens simplicem: *nescio, non liquet, adhuc sub iudice lis est.* Datur facillime, non eos hac laude dignos putari debere, qui paradoxophiliae vel inanem dubitandi de quibusuis superstruunt habitum, vel quoque, quod satis frequens esse solet, minus masculo & maturo ingenio pollent, & ita, dum vel alteram saltem veritatis faciem vident, de tota ea satis inidonei esse debent iudices. Quo iure quis hoc ultimo loco de scriptorum fortior & verae sapientiae natus haberetur, eodem ex aduerso ille satis debilis, vel minori pollens iudicio, qui tam peruersae, si plurimi audiuntur, cogitat, ut ibi adhuc dubitet, ubi tamen certissimam suam & absolutissimam gloriantur notionem. Aequiescere, tuto, potius pigre aequiescere in omnibus, quae venduntur euincendorum argumentis ceu plenis & completissimis animum sapit, qui non ultra vulgus erectus est; non vero recte philosophantem & veri nominis eruditionem aucupantem. Inde quouis tempore a summis philosophis agitatae sunt solemniores quaestiones: unde cognoscitur, id, quod verum habetur, esse & ita? quae dantur veritatis criteria? sunt haec ita, ut, qui omnia tentat & rectissime agit cuncta, quae suadentur ad obtinendam certitudinem, vere certus esse & euadere possit? aut sunt omnia, quae putantur certissima, sunt modo vera putatina? Est ita, tractauerunt plures haec proposita, tractauerunt & alii satis bene: nihilominus nos haec ipsa commodam differendi materiam putantes, viresque nostras periclitaturi non dubitamus, nos minime ex eo capite esse taxandos, nos enties iam acta denuo agere, & eorundem enties crambem denuo adponere. Ita ergo in hoc argumento versabimur, ut partim aliorum, quae certe ad plura faciunt, edisseramus opiniones, postea iudice-

iudicemus, vtrum & quomodo recte laborauerint certae adquirendae cognitioni, partim denique ipsam rationem euoluamus quae veritatis lapis lydius esse debet.

§. II.

Non omnibus eadem haeret sententia, si de veritatibus, sique de earum criteriis iudicant. Sunt, qui nihil ita cognosci posse arbitrantur, vt nil difficultatis, nil dubitationis amplius in cognoscere maneat, omnia incerta, eaque, quae videntur plurimis apodictice certa, vel modo probabilia, vel adeo satis dubia adhuc adstruentes. Hi animam hominis, si recte cogitat, instar librae habeat, quae nulla parte, nec argumentis ad adsensum obtinendum compositis, nec illis, quae dissensum caussari debent, ad superpondium aliquod flexi possit. Sunt alii, qui de pluribus nos obtinere rectam, adeo mathematicam posse conuictionem impetrare autumant. Sed his quoque diuersae esse solent opiniones, si ad diuersas veritatum classes, sique ad diuersa, quae statim nare volunt, earum aduertitur criteria animus. Id autem statim in principio nostrae descriptionis monuisse e re nostra ducimus, non tam de veritatibus ipsis in se spectatis dimicari inter philosophos, quam potius de earum relatione erga cognoscentem intellectum. In se omnia vera esse, id est: cuncta vera ita esse, vt varia eorum inter se consistere possint, minime negatur; at, si haec putata vera in relatione ad hominis intellectum spectantur, necessaria sunt criteria, vnde cognoscatur, cur aliquid verum, cur falsum habeatur & tunc non omnes eadem suadent ad obtinendam veritatis vel falsitatis conscientiam. Si ergo quis eo allaborat, vt sibi ipsi habeat, vt & aliis ostendat eiusmodi veritatis signa, vnde verum a falso recte discernatur, quis dubitabit, dignissimam ac laudatissimam hoc esse occupationem? Opiniorum in omnibus scientiis diuersitatem indeque naturali modo oriturum infinite magnum errorum numerum satis euincere patet, vel non omnibus esse veritatis iusta criteria, vel non rite, nisi spuria sunt, a multis certe adhiberi, quo praefixus finis, verior nimirum & certior cognitio obtineatur. Id phaenomenon optime profecto de humani intellectus imbecillitate restari debet. Ab omni enim

nam aetate homines veritates pernoscere studere, ab omni tēpore egerunt humana natura digni homines, vt tuta haberent in peruestigandis veritatibus criteria, & tot quavis aetate de hisce criteriis fiere lites, toties ab hominibus veritates sitientibus acerrime disputatum est, vtrum & ea noster sit animus perfectione, vt veritatem videre possit? & tot philosophi, qui de possibili gloriati sunt occupanda certa cognitione, adeo diuersa sumserunt veritatis signa, vt cuilibet praecipienti adlipulans veri loco falsissima multa sumere deberet.

§. III.

Prout iam antea monitum est, nos hic locuturi sumus non tam de veritatibus in se & absolute spectatis quam potius de propositionibus, quae vel verae vel falsae esse debent earumque propterea criteriis. Omne vero id, ex quo aliquid cognoscibile est, huius vocatur *criterium*. Et quoniam aliquid vel cognosci potest ex se, ex internis, quae habet, variis, vel ex alio extra id ipsum, quod cognoscitur, posito, seu ex externis rationibus, vera quoque propositio duplici hōc modo potest intelligi. At vero, quia non solemus aliquid alterius vocare *criterium*, quod non ad hoc ipsum & ad eius interna pertinet, veritatis criterium est omne illud propositio *intrinsecum*, vnde cognoscitur, veram non falsam esse, omniaibus externis rationibus, vnde quoque quid cognosci possit, sepositis, quae externae rationes in pluribus saepe nos quidem mouere possunt ad adsensum alicui tribuendum, non tamen eius esse possunt criteria. Ex aduerso falsitatis ideo criterium est omni id *intrinsecum* propositioni, vnde concepitibile est, eam esse falsam. Veritatis hinc criteria significant, veram esse aliquam propositionem, falsitatis, falsam: cuncta itaque sunt signa, quae pro diuerso signando diuersa esse debent. Nolumus nunc accuratius alio respectu has veritatum notas describere: valent de ipsis ea omnia quae alio loco demonstrari solent de signis in genere: sunt enim speculata veritatum symbola. Breuissime vnicum tangamus. Quo clarius, quo facilius, quo accuratius, quo tutius, breuiter quo perfectius aliquid ex signo cognosci potest, eo melius hoc: ergo veritatis criterium, si veram suam habere &

neces-

necessariam debet perfectionem; sufficiens esse debet ad distinguendum semper verum a falso, aptum ad veritatem satis accurate, (si vtens eodem rite vtatur) peruidendam. Eadem ratione de falsitatis criteriis iudicandum, mutatis hic, quae debent mutari. Id vero hic obseruandum venit, quod, cum dentur diuersae veritatum classes, (quas postea paulo enodatius modo declarabimus) dari & debeant diuersa *specialia*, quibus eae indicari debent, symbola. Ex his specialioribus vniuersale nos abstrahendo eruimus, v'furi postea, quomodo recte ad diuersarum veritatum genera adplicandum sit.

Dum autem criterium veritatis est ratio, vnde ea cognoscibilis est, multaque saepius ad rationem pertinent, si inde effectus sperandus, plura quoque non raro ad aliquod criterium referri necesse est, si hoc veri nominis, si completum & sufficiens esse debet. Vnicum saepe non sufficit, vnica nota non semper id praestat, vt inde cognoscatur veritas: plura in pluribus sunt coniungenda, si finem occupare volumus. Est, vti in signis in genere, quae saepe valde complexa esse solent, si secura, quaelibet pars in hoc composito testatur quoque, sed insufficienter & incomplete, haec singula, quae, si singulatim seu vnum post alterum sumantur, satis insufficientia sunt, bene constituunt vnum aliquod completum, si inter se copulentur & simul sumantur ad totum aliquod efficiendum. Hoc inde ortum complexum ratio tunc sit cognoscendi sufficiens, qua verum a falso, reale ab imaginario distinguitur.

§. IV.

Palmarias hic edisseramus veritatum classes, quia in qualibet specie paulo aliter versandum est, si rite de iis debet iudicari. Non erimus longiores. Non exhibebimus longiorem & accuratorem tabellarem de iis sibi inuicem subordinatis catalogum. Satis est, si praecipuas earum species hic nominamus, respecturi ad modum, quo cognoscuntur. Longe alia specialiora huius ac illius generis esse debent criteria; qua generalius a nobis explanandum bene conueniunt, modo alia ratione hoc adplicandum est ad cas prioris, & iterum alia ratione ad illas secundi generis. Di-

B

uidimus

uidimus ergo cum LEIBNITIO, qui satis bene omnes, quae cogitari possunt veritates, in *veritates rationis* & *veritates facti* diuidit *a*). Ad *illas* omnes pertinent, quas a priori deregimus, ad *has* vero omnes, quae ultimo sensationibus vel propriis, vel alienis, ergo in ultimo casu testimoniis sunt superstruendae. Sunt haec pro ratione testimoniorum valde diuersae. Nihil autem ad nostrum faceret finem, si species earum hic disponere vellemus. Testimonii auctor vel est Deus, vel ens contingens, potissimum homo: illae sunt diuinae, haec humanae, omnes historicae; dum propter testium enunciationem veritates habentur seu creduntur. Illae, quas vocat rationis veritates, non differunt ita ab his secundo loco nominatis, ut illae maiorem habeant veritatis gradum, haec minorem. Illae sunt propositiones uti haec, & si verae sunt, extrema earum sunt compossibilia, alterum per prius determinari debet: differunt autem in eo, quod illis aliud, ex quo cognosci a nobis possunt, sit principium, natura nimirum & ratio hominis, his vero sensatio & experientia, vel propria vel aliorum.

Tres viae alias ad obtinendam certitudinem aperiuntur; *ratio*, *experientia*, *fides*. Etiam ex his potest diuisionis reddi ratio. Quae etenim veritates ex ratione erui possunt, priori loco a LEIBNITIO sunt vocatae, quae experientiae (propriae) vel fidei, experientiae, si ita dicendum est, alienae superstruuntur, sunt veritates facti, quod factum vel cognosceus ipse expertus est vel idem propter assertam aliorum, quos fide dignos putat, credit experientiam.

§. V.

Inuestigaturus nunc nobis criteria veritatum, recte cum LOCKIO *b*) monendum putamus, quod valde distinguenda sit veritas verborum & terminorum a veritate cogitationis, seu, quo recentioribus philosophis loquamur conuenienter, quod distinguenda sit veritas iudicii & veritas propositionis Rectissime Anglus

a) In eius remarques sur le livre de l'origine du Mal, qui sunt in ipsius essais de Theodicee, Tom. 2. pag. 463. §. 5. pag. 472. sq.

b) vid. eius essay on human understanding Tom. 2. cap. 5, 6. pag. 156. sq. edit. 1753. Londin.

glus obseruauit: rarissime distingui veritatem cogitationis a veritate terminorum; quia partim, dum *mentalem* (vbi loquitur dictus Philosophus) propositionem habemus, simul & eius signa & symbola cogitamus, quo fit *verbalis*, partim etiam quia plurimi verbis tantummodo idearum loco, quas habere debent, & multis habere videntur, saepissime vtuntur. Vtramque hanc veritatem, prouti LOCKIUS descripsit eam, hic delineabimus. Ad mentalem propositionem, seu vt recentiori philosophiae ad stipulantes praecipunt, ad *iudicium* requiritur coniunctio vel separatio duarum idearum. Quodsi nunc ita coniunguntur vel separantur ideae, vt obiecta earum vel iuncta inter se, vel separata sunt, est mentalis veritas in hoc ipso iudicio; quodsi simul vnum signum de altero signo harum idearum affirmatur vel negatur, ita vero, vt ideae sunt conuenientes vel disconuenientes, tunc simul veritas verbalis accedit ad mentalem & ita propositio euadit vera. Sequitur ergo ex his, quae definita sunt.

1) In diiudicandis veritatibus & ad iudicium & ad signa, quibus exprimitur, attendendum esse: si enim in illo actu adest conuenientia, verum est affirmatiuum, si disconuenientia idearum, verum est negatiuum iudicium, vera ergo propositio, si signa, quibus haec relatio exprimitur, relationem ita, vt est, ostendunt.

2) Dari non potest in verbis veritas, nisi supponitur mentalis. Euoluamus notiones & totum conlectarium ita demonstrabitur. Est enim verbalis veritas, si voces, si termini propositionis relationem, conuenientiam vel disconuenientiam idearum nostrarum significant, ergo est additamentum ad veritatem mentalem, & accedens eius complementum. Hoc dari nequit, nisi antea sit positum id, ad quod accedere debet.

3) Possunt signa in propositione recte designare animi iudicium, nec propterea propositio est vera. Est etenim propositio index cognitionis nostrae. Haec autem est vel imaginaria vel realis, inde propositio rectissime imaginariam cognitionem indicare potest; est propositio, non vero accedit hic veritas signorum ad veritatem iudicii, quae vltima penitus deest. Ingenium homi-

nis saepiuscule inter se coniungit, quae vel maxime distant quae arctissime sunt connexa, mente a se inuicem separare solet, & signis haec chimaerica relationis cogitatio potest optime declarari, inde hic denuo LOCKIUS distinguendam praecepit veritatem realem & veritatem mere nominalem seu chimaericam. Clarius forte naturaeque veritatis magis conuenienter, si recte iudicamus, possunt distingui signa idearum, & ideae ipsae, signa relationis earum & relatio ipsa, iudicium quod verum & quod falsum est. In falsa propositione relationis modo datur signum, non ipsa relatio, videtur per eam iudicari, sed falso iudicatur. Vti nunc iudicium, ita propositio. Illud chimaericum, ergo & haec.

§. VI.

Si propterea recte iudicari debet de veritatibus, potissimum de vniuersalibus, ne modo haereamus in signis & terminis, vti plerumque. Si hos omnis modo tangit cognitio, si signa ita inter se sunt coniuncta, vt coniungi debent, ad idearum, quas significare debent, vel conuenientiam vel disconuenientiam exprimendam, si ergo satis bene quoque percipitur haec indicata relatio signorum, tamen nondum percipitur necessario haec ipsa relatio idearum, quae in propositione indicatur, non simul itaque veritas ipsa per noscitur, vt noscenda est, sed modo signa cogitantur, quae fortean habent quid, quod significant, fortean quoque (quod non adeo raro euenire solet) nihil plane. Rerum loco toties ita habentur & venduntur rerum signa, quoties non habet vtens his signis claram & distinctam eorum, quae per ipsa significari debent, cognitionem. Inde ante omnia in diiudicandis propositionibus

1) mentalis est distinguenda a verbali seu iudicium a propositione. Illa est ipsa cogitatio rerum, haec cogitatio signorum rerum & idearum; illa est contenta in hac, haec illam continet.

2) Veritas cogitationis prius cognosci debet, ac ad veritatem in terminis spectatur. Datur ea, si indicata relatio, vel coniunctionis, vel separationis idearum locum habet, si coniuncta inter se coniungi, vel a se inuicem separata separari possunt. Postea nostrum erit, vt accuratius modum & rationem edisseramus, hanc veritatem rite inuestigandi.

3) Si

3) Si adest haec cogitationis veritas, demum attendendum est, verum & veritas in verbis & signis adest? Adest, si termini recte hanc ipsam, quae declaranda est, relationem significant, sin minus, deest. Cogitatio signorum & symbolorum hic si palmaria est, si haec loco ipsarum rerum adsumuntur, nunquam recte per nosci potest veritas. Loco verioris cognitionis ita plures nos, forte sine mente, vel rerum factis confusam obtinent cognitionem, nisi primo loco factis inquiruntur res, ideae earumque indicata relatio, posteriori vero harum signa ex fine diiudicantur. Inde profecto ratio reddenda est, cur tot in pluribus eruditionis partibus, potissimum in illis, vbi ultra sensus noscenda obiecta caecata sunt, in abstractis & vniuersalibus vel nomina modo calcant rerum loco, quas bene noscere sibi finistre persuadent, vel rerum ipsarum viliori, confusiori, umbratili modo sint tincti cognitione, cum tamen aspirare deberent ad adeo exasctam & profundam, ac modo obtineri potest.

§. VII.

Quoniam igitur in pernoscendis veritatibus potissimum & principe loco ipsa idearum relatio, vtrum indicata habeat locum vel minus, diiudicanda veniat; id nostrum nunc erit, vt inquiramus eiusmodi criteria, iuxta quae haec diiudicatio institui debet. Negauere alii inter philosophos, dari eiusmodi signa, vnde verum a falso discerni tuto factis posset. Putamus, nos minus legibus, quae nobis in hac scripturae scriptae esse sumi debent, obedire, nisi paucissimas eorum opiniones euoluere; arbitramur autem si vellemus Pyrrhonis, academicorum & recentiorum scepticorum tela elidere cuncta ita, vti alia digna sunt eiusmodi academicam scripturam conformiter legibus haec omnia complecti non posse. Distinguant veterum philosophiam explanantes opiniones Pyrrhonem sequentium & academicorum, prouti velint; nobis obseruauisse factis, omnes hos scepticos negare completam certitudinem: sit ita, illos omnem cognitionem *dubiam*, hos modo *probabilem* putare, certum tamen est eos omnes nihil complete certi adstruere. Omnes hi itaque secuta dari, negant criteria, vnde veritas cognosci posset, negant, nos omnia ad veritatem requisita pernoscere. Hinc & negant

nos complectam obtinere posse convictionem. Accuratus describendi eorum opiniones nobis non est animus, vastius qui sceptici acutioris personam egit PETRUSUS BAYLIUS in pluribus locis *c*) hanc nihil ponentem sententiam eiusque rationes disposuit. Ipse hic philosophus acrius scepticorum dubitationem eiusque rationes defendere & hanc nihil ponentem philosophiam inter omnes alias hominis modo securam esse scientiam ostendere maximopere conatus est. Sunt loca BAYLIUS, in quibus significare videtur, nos de aliis plenam posse mentis impetrare convictionem *d*), sed, ubi scepticus est, pugnat & aduersus evidentissimas positiones. Non nobis est animus eius dubitandi & necendi difficultates animum vberius describendi. In tanti & tam vasti ingenii viro, quod roborare vera philosophia numquam studuit, nil magis naturale esse solet, ac hic dubitandi & struendi difficultates habitus. Peripathetica modo tinctus philosophandi ratione dum tanto & tam foecundo pollebat ingenio, tamque acuta criticis habilitate instructus erat, satis facile subvertere audebat, & posse subverti arbitrabatur omnes, quibus veritates superaedificari debent, rationes. Nolumus BAYLIUM nec philosophum accuratius depingere, nec scepticum eum refutare. Vel sunt ea, quibus vltus fuit, quae iam adhibuerunt scepticorum vetustissimi, vel sunt melius & propius in eo ipso disciplinarum genere pertractanda, aduersus quarum veritates BAYLIUS pugnare voluit *e*).

§. VIII.

Non a fixo nobis sine remorum, potius hunc ipsum require-
re videtur, vt praecipua scepticorum examinentur argumenta, ex
quibus nolunt certa agnoscere veritatis & falsitatis criteria. Quum
enim

- c*) conf. dictionaire historique critique artic. Pyrrho &c.
- d*) loc. cit. artic. Aristote not. M. Stilson not. H. Xenophanes not. H. Pauliciens not. F. Reponse aux questions d'un Provincial cap. 24. pag. 311. 314 — 318.
- e*) Ex instituto contra hunc recentem scepticum praeter Excell. FORMEY egregie disputavit CROUSATIUS, cuius eo sine elaboratum scriptum Perillustr. de HALLER germanice versum edidit Goettingae sub titulo: *Prüfung der Secte, die an allem zweifelt.*

enim nos postea haec euicturi simus, finis noster exigit, vt antea iis obuiam eamus, qui negant tuta & secunda eiusmodi veritatis documenta. Campum autem ingrediendum, vnde exitus difficilis foret, si omnes rationes, quibus vti solent, hic disponere & ad easdem respondere vellemus; satis erit, si ea hic trahantur argumenta, ad quae reliqua cuncta facile duci possunt. Si ita omnes scepticorum principum opinioniones inter se comparantur, sumuntur alia argumenta a natura cognoscentis humani intellectus, alia vero a natura cognoscendarum rerum; de qualibet specie pauca proferamus. Per illam nihil certo posse cognosci maximi argumenti instar asseritur imbecillitas & fallibilitas omnium hominum. Imbecillus intellectus non ea est virtute, vt veritatem recte perspicere possit, & intellectus, qui fallibilis est, facile falsum eum verum assumere, hinc errare potest. Hinc putatur, de nullo certam impetrari posse cognitionem, quam tanto noster intellectus sit errandi expositus periculo. Tribus respondeamus. Illa, imbecillitas nimirum humani intellectus ponit solummodo, non tantum esse hunc intellectum, vt omnia cognoscere possit, plura semper eorum dari, ad quae intelligenda noster non sufficit intellectus, ac illorum, quorum recta datur intelligentia, ponit simul esse alia circumstantia, in quibus alias quoque fortissimus hominis intellectus veritatem recte perspicere non potest. Haec autem, fallibilitas nempe ostendit, non omnem quantum quantus est, veritatum campum pernosci posse virtute intellectus nostri, ostendit simul, si multa quoque sunt, quae noscimus, adhuc plura tamen esse, quae, dum posita sunt ultra cognitionis humanae vel tamen hominis alicuius sphaeram, & dum nimis audaciter de illis quid statuere velit homo, ipsum se ipsum errandi periculo immergere; hinc per hanc vniuersalem fallibilitatem hominem cautissime versari debere in cognoscendis rebus, ne falsum instar veri putans semet ipsum fallat pessime.

Neque minus adstruere solent hi dubitationem suadentes sententiarum certe infinitum numerum, hinc (cum inter sibi inuicem contradicentes vnicus modo veritatem habere possit, ergo omnes reliqui errare debeant) infinitum quoque errorum numerum praec multis aliis apertissime euincentem rationem, certi quid a nobis

nobis sciri minime posse. Inter dogmaticos infinitam fere dari sectarum cumulum, concedo. Concedo dari propterea infinitum certe errorum numerum. Concedo, multis ergo longe difficillimum esse, ex his tot tamque diuersis opinionibus & erroribus certam eruere cognitionem. Id autem nunquam concedam: Ergo omnis hominis cognitio incerta dubiaque esse potest. Tot dari sectas, tot inde quoque errores, id inde euenire si let, quod plurimi praecudicis obeaceati non ex rationibus recte cognitis, non propter argumenta euincencia, sed propter perniciosissima praecudicia quid ponant, idque verum habeant, quod illi, quos sequantur, verum vendunt. Falsum est, acque multas & magnas quamque diuersarum sectarum habere rationes: verum ergo est, cauta & accuratissima circumspectione opus esse, omnia esse abiiciendi praecudicia, quo rationibus cuiusque recte ponderatis videatur, quae verae sint, quae minus. Enodatus haec ab intellectus nostri imbecillitate &c. desumpta argumenta explicare & refutare nolumus, ad ea modo breuissimis hic respondere volumus iis, quae ab aliis longius & euodarius edocta sunt ad disciendanda aporeticorum aduersus dogmaticos philosophorum tela. Nec longiores contra alia ipsorum argumenta responsiones hic proponi possunt, dum illae saepe ex intimis carum scientiarum depromi debent, ex quibus desumere argumenta.

§. IX.

Quas postremo a natura cognoscendarum rerum desumptas rationes habere solent, commode satis & breuissime ad id trahi possunt: *contra quamlibet assertionem, si quoque vel quasi in fronte descriptam habere videatur veritatem, plures & indissolubiles adeo formari posse obiectiones*, omnem propterea thesin modo controuersam, ita hinc occultam esse veritatem, vt intellectus satis imbecillis nullo modo ad eam penetrare possit. Vbi sunt certe plures hae ipsa ratiocinatione, & solet tanti aestimari hoc argumentum, vt recentiores sceptici, potissimum si per specialiora ire volunt, multi esse soleant in eodem, quantum possunt, incrustando. Ipse, qui tam bene Aporeticorum rem, si bene geri potest, gessit PETRVS BAYLIVS eo alliborauit potissimum, vt aduersus vel sum-

me

me indubitatas veritates, principi loco aduersus christianorum reuelationis dogmata obiectiones strueret, ita, vt negauerit, vel quicquam ita, posita, vti debet poni, summa christianae reuelationis veritate, poni posse ceu verum, quum indubitatae per hanc religionem veritates, de quibus dubitare acutus BAYLIUS piaculum habet, satis oppositae sint illis naturalibus, quae posteriores ergo satis incertae esse deberent, hominisque intellectus satis ineptus ad eruendum verum idque a falso sufficienter distinguendum. Sunt, (id omnis eius ratio est,) sunt per reuelationem perfectae veritates, de hisce dubitare, peccatum est; sunt aliae natura cognoscibiles veritates, eadem, vti videntur, possentes euidentia, sed sunt haec illis oppositae, ergo haec, cum de illis nemo dubitare debeat, satis sunt dubiae. Nimis remotum est a fine nostro, BAYLIUS rationes clarius proponere, aequae remotum ad illas, prouti debet, respondere. Is, qui christianae religionis interpret esse debet, debet simul ita explicare alia theologica, vt cum illis harmonice satis consistere queant naturales, de quibus nemo facile dubitabit, veritates, non vero adeo sinistre, vt BAYLIUS, quo contradicatio vera satis sit patens. Nostrum modo est ad generalius, vti disposuimus, respondere argumentum. Verum est: contra omnem veritatem potest disputari, sed propterea non omnis rheis est controuersa: verum est, formantur & formari possunt aduersus omnem propositionem, si quoque verissima & disputanti contra eandem certissima est, obiectiones, sed falsum est, omnem obiectionem turbare certitudinem cognoscenris. Est etenim vera, vel apparens obiectio. Illa est vera & sufficiens probatio, falsam esse eam, aduersus quam struitur, propositionem, haec nulla est probatio, videtur modo ita. Eiusmodi adparentes probationes & obiectiones vel ex amore obiiendi, etsi certissimus sit disputans, vel ex confusa eius cognitione, si vere dubitat, proueniunt. Si illud, non turbant certitudinem, si hoc, nulla aduersus vera certitudo, sed confusiori modo tinctus est obiiens veritatis cognitione; hinc incerta, hinc & falsa quoque videri poterit intellectui propositio verissima. Verum quoque est, indissolubiles contra veritates proponi posse obiectiones, si haec intelliguntur

tur eae, quas hic vel alius homo soluere nequit, quae inde sunt respectiue indissolubiles. Absolute indissolubilis obiectio foret apodictica demonstratio, falsam esse, quae putata erat veritas, propositionem, & ita nunquam fuit veritas. Eiusmodi obiectiones, quae solui plane nequeant, non possunt aduersus vllam strui veritatem: quia alias consistere deberent duo, vbi tamen vnum alterum excludit necessario. Denique concedam, occultas esse alias veritates, ita, vt ex tenebris, quibus inuolutae sunt, a nobis protrahi non possint, sed non sunt ita omnes. Si autem hac accusatione innuitur, esse tamen plura in qualibet veritate, quae non perfecte possint cognosci, seu nullam veritatem recte comprehendi & distinctissime intelligi posse, non inficiabor, modo id semper negabo, quod inde probari debet. Dantur plura, de quibus exiguum certe & doctissimus habere potest cognitionem; nihilominus, si de illis veller dubitare, inepta foret dubitatio. Trahan- tur hic plura in natura phaenomena, quae facta sunt & fiunt & videntur, & certa sunt, etsi nondum intelligantur.

§. X.

Pluribus adhuc scepticorum opiniones conuellere vel plures, quibus vti solent, commemorare difficultates suas, noster non permittit. Trahi possunt satis facile ad ea, quae agitata sunt. Id modo hic monuisse iuuabit, superficialiam cognitionem, quae non raro instillatur eruditionem occupaturis, caustari potissimum hanc postea oriundam dubitationem. Haec non est illis, qui indolem plane vulgarem scientiisque minus accommodatam a natura habent, neque est illis, qui iudicio maturo & profundo valent, esse soler iis, qui largo & felici ingenio gaudent, minori autem iudicandi dexteritate. Si etenim eiusmodi ingeniosi breuiori quidem tempore & minori simul opera aliquid plene pernoscere putant & putantur, putatiuae certe ipsorum scientiae plures inesse debent defectus, plura adhuc insufficientia & incompleta. Melius etenim discitur, si antea difficilius. Qui nullibi difficultates habet, & vel auditis modo, vt habentur, veris, ea, vt putat, perfecte intelligit eorumque veritatem adprehendit, certe saepius plura nescit, quae tamen sciri debent, si vera cognitio & exacta.

ta discantis est finis. Demum sibi ipse rationem cum reddat scientiae, quam habet, si demum satis bene intelligere incipit, non tam secura esse, quibus superstruxit cognitionem, principia; si simul ingenium difficultates reperit, quas pro ingenio suo soluere nequit, & ad quas soluendas multa & profunda eruditio requiritur; valde accommodatum est eiusmodi multo pollenti ingenio homini, de pluribus dubitare incipere, in quibus alius nec quicquam difficultatis habet. Profecto, uti cortex eruditionis nunquam vera scientia est, haec adparens scientia demum plures causatur & post se trahit cognitionis defectus, qui locum non haberent, nisi omnis cognoscentis cognitio umbra modo scientiae fuisset, & intellectus inter se confudisset verum & adparens, cor & corticem, certitudinem veram eamque modo adparentem.

§. XI.

Posuere, quo nunc veniamus ad ea, quae demonstranda summus veritatis criteria, alii diuersa, ex quibus iudicandae forent propositiones. Veteres plura de veritatibus docuerunt, etsi notio, quam de vero habebant, ut abstracta & valde sublimis, vehementer & confusa esset, & ipsi egregie inter se varias veritatis species confunderent. Potissimum inde ab *Aristotelis* temporibus toties inter se miscuerunt eius adaeclae veritatem *metaphysicam* veritatemque *logicam*. Ille enim cum existimaret & ita quoque doceret, verum aut falsum, non tam in rebus, quam in mente, *εν διανοια* quarendam esse *f)* nesciuerunt sectatores ipsius, quaenam ponenda sint veritatum criteria, eamque modo per conuenientiam cum intelligentia, modo per conuenientiam cum intelligentia diuina explicare voluerunt. In eo vero, remotis, quantum potest, scholasticorum tenebris, ipsorumque inter se comparatis opinionibus, in eo conueniunt, verum esse id, quod ita est, uti censetur. Non negamus satis bonam hanc explicationem, negamus eam philosophicam definitionem. Nunquam id hac explicatione, aut vera descriptione obtinebitur, quod tamen inquirendum erat, & omnibus concessis denuo est ad quaestiones respon-

C 2

dendum

f) *Metaphys.* lib. 6. cap. 3. ου γαρ εστι ψευδος και το αληθες εν τοις πραγμασι, αλλ εν διανοια

dendum; unde cognoscitur, aliquid ita esse, uti censetur? quae dantur signa huius convenientiae cum intelligentia vel generatim dicta, vel diuina? Quam spinosiores & intricatiores ideo aristotelicorum de vero & veritate sint disquisitiones, nihil tamen edocuerit, quo recte uti possemus inuestigaturi veritatum signa. Illi disputarunt potissimum de veris in se & metaphysice spectatis, & in eo scissae erant ipsorum opiniones, in quoniam consisteret eorum veritas: nos vero non de veris absolute & in se consideratis, sed de ipsorum erga intellectum relatione, hinc de veritate logica, seu de propositionibus, undeque earum vel veritas vel falsitas cognoscenda sit, loquimur.

§. XII.

CARTESII studio mirum in modum emendata est philosophia, & inde ab eius tempore quoque in eo defudarunt plures philosophi, ut recte definirent veritatem eiusque criteria tuta satis & secura ostenderent. Ipse CARTESIVS ipsique eius potiores sectatores, postquam cognouerant, aliis characteribus aliisque signis convenienter iudicandum de propositionibus esse, verum sint verae, vel vtrum falsae, eo allaborauerunt, ut tuta eiusmodi inuenirent, quae applicari deberent ad enunciationes in recte diiudicandis & cognoscendis illis. Etsi vero & Cartesianorum parens & ipsius sectatores plurimi & sua laude non defraudandi non adeo felices in hac re fuerint: tamen eo ipso occasione dedere pluribus, amplius cogitandi de veritate eaque agnoscenda, & ut in omnibus fere Cartesianae philosophia viam aperuit posterioribus philosophis, in qua current ad emendam totam scientiam, ita etiam, dum haec schola inceptat inquirere & ponere veritatis criteria, alios recentiores eo adduxit, ut bonis cartesianorum retentis, loco eorum, quae sinistre agitata erant, magis limata & emendata inferrent scientiae. Praecepit autem CARTESIVS §) ipsique ad stipulantes: *evidentiam* propositionis verum & completum veritatis esse criterium. Omnis haec evidentiae notio modo est relativa, ita ut, quod huic evidens, alteri valde abstrusum esse possit. Non differt evidentia a notione clara atque

§) in princip. philos. Part. I. num. 10. pag. 2. edit. 1692.

atque distincta, & ita veritatis criterium est ea propositionis indices, ut claram distinctamque relationis in ipsa partium ideam sibi formet cognoscens, falsa ex aduersa parte, ubi deest haec indices. In eo peccant igitur Cartesianorum omnes, quod aliquod propositioni extrinsecum eum veritatis ponant criterium. Hoc est semper internum & intrinsecum at euidencia est perfectio cognoscens intellectus. Quot ita debent dari verissima, etsi non sint satis huic, vel illi euidencia. Si veritas est notio modo relationis, unum & huic verum, alteri falsum, in se nihil verum esse debet. Quilibet homo, dum intellectu & ratione ab omnibus aliis differt, alia quoque ratione propositiones intrinetur, hinc, de quo & experientia testatur, hic quid putat verum ex ratione euidenciae, alter falsum illique propterea foret verum, & tamen potest errare. Quot vero sunt, quae, quantumvis sint vera, tamen satis abstrusa, non euidencia videntur! forent itaque falsa.

§. XIII.

Cartesiani veritatis signi satis iam vider infecuritate Derensis episcopus *Guilielmus KINGIVS b)*, putat ita ut, vim adhuc reperiri in anima, per quam propositiones, si sunt euidentes, intellectum nostrum ad adensum obligarent. Putat KINGIVS, esse posse satis euidencem alicui propositionem, videre posse ipsum eius veritatem, nihilominus tamen eum adhuc dubitare posse de ipsa. Sunt (non negabimus) sunt, qui introspectis omnibus ad veritatem requisitis, nihilominus ipsi adensum concedere non audent. Verum hoc ipsum, omnibus visis, quae certitudinem caustari solent, vitium vel ad voluntatem, vel ad intellectum dubitantis referri debet. In priori casu nollem eiusmodi dubitantem adhuc aporeticum vocare. Oportet potius modo, ut rationes negandi vel tamen dubitandi habeat, intellectus vider verum, adfectus abnuunt. In altero autem, qui adhuc dubitat, etsi ipse nullam dubitandi rationem videre & adducere possit, neque vitium sit in voluntate, omnis ratio esse debet in intellectu, vel non verum recte introspicente, vel praecudiciis depresso ita, ut non possit plene illud cognoscere. Ad id remouendum vel praecudiciorum omnium ex-

C 3

stirpa-

b) in libro: de origine mali.

stirpacia requiritur. Si ita explicatur veritas, vt in summa, quam habet, luce eam intellectus videat, tunc certitudo satis facile acquiritur. Id putamus remedium aduersus hanc intellectus imbecillitatem, KINGIUS autem, dum non recedit a Cartesianorum schola, tamen aliud adhuc refert ad naturam criterii veritatis; haec enim secundum ipsum & euidens esto, & ea instructa vi & virtute, vt extorqueat ab intellectu adsensum. Vti ita CARTESIVS vnam propositionis relationem veritatis constituit criterium, KINGIVS adsumit duplicem relationem, nempe

1) Cartesianorum euidentiam, quae est cognoscentis intellectus adfectio & in distincta ac clara rei per propositionem indicati consistere debet notione.

2) Vim propositionis, qua assensus extorqueri deberet. Est vero haec vis vel ea in cognoscentem intellectum relatio, qua vti vere est obiectum repraesentatur, & sic non differt ab euidentia, vel est ea in voluntatem relatio, vt haec concedat & vera fateatur, quae intellectus rectissime eum vera cognouit. At vero nec haec vis esse potest veri criterium. Est etenim illa modo propositioni extrinsecum; criterium est ipsi internum. Habet fortean (non raro euenit) habet propositio aliqua eam extorquendi assensum vim, quia cognoscentis intellectus propositionem propter praeciua, quae facile altas egerunt radices, verum retur, voluntasque veram ex iisdem proficitur. Videtur, bene satis ipsam episcopum intellexisse, se nihil completi & ad cognoscendum veram sufficientis edocuisse; fateatur ingenue, optandum esse, vt alius meliora proponat, & ita generi humano egregie prodesset in inquirenda veritate. Nos vero non erimus verbosiores in KINGII opinione enarranda eiusque defectibus ostendendis, quam optime recte ipsae LEIBNITII in hunc KINGII librum animaduersiones plura in se complectantur, vnde recte, vti de scripto toto, ita & de hac in veritatum natura indaganda occupatione iudicari queat.

§. XIV.

Veniamus demum ad eam opinionem, quae, a LEIBNITIO 7) pri-

7) conf. eius essays de Theodicee Tom. 2. pag. 473.

primum proposita, postea ab omnibus fere philosophis enodatus adhuc ipsius delineatione demonstrata est. Hanc explicabimus & hanc postea ut optime fundatam & tutissimam euicturifumus. Tribus verbis autem genesis eius delineemus. Quum inciperet LEIBNITIVS in philosophiam colere, ut statim plurima & grauissima in rotam hanc retundarent scientiam emolumenta, acerrimae de veritatis natura inter Cartesianos ex vna & alios ex altera parte agebantur altercationes. MALEBRANCHIVS potissimum, dum plura docuerat in ipsius adco proficua tractatione ad inquirendam veritatem composita *k*), quae pluribus displicuerunt, habuit potissimum acerrimum aduersarium *Antonium* ARNOLDIVM doctorem sorbonnicum. Vix ille contra Malebranchium disputare inceperat *l*), hic defensionem conabatur *m*), & eodem anno, quo inter hos viros ita disputabatur, LEIBNITIVS & suam de re controuersa declarabat sententiam vastius eam proponebat *n*) breuius, sed accuratius alio respectu & adhuc vtilius in tentamine Theodicae, vbi in eo est, ut iudicet de RINGII meditationibus de origine mali. Ea est igitur ipsius sententia, illam veram esse propositionem, in qua praedicatum per subiectum est determinabile, in qua minus, falsam. WOLFFIVS, cum suam LEIBNITII inuentis superstrueret philosophiam, & hanc eius opinionem, uti solet, vastius explicauit & eius rationes reddidit, quae breuius modo LEIBNITIVS tractauerat & quae mente tenebat, eruere & accuratius adplicare multo iudicio & multo philosophantibus vsu annisus fuit *o*).

§. XV.

Generatim prius explicandi hoc veri criterium, postea ad veritatum species *rationis* nempe & *falsi*, uti LEIBNITIVS diuidit veritates,

- k*) Recherche de la verite.
- l*) Des vrais & des fausses idees contre ce qu'enseigne l'auteur de la Recherche de la verite par M. Antoine Arnould 1683.
- m*) Reponse de l'Auteur de la Recherche & de M. Arnould des vrais & des fausses idees ad 1684.
- n*) G. G. L. meditationes de cognitione veritatis & ideis in act. erud. Lips. 1684. pag. 537.
- o*) vid. eius log. lat. Part. I. Sect. I. Cap. I.

ritates, applicandi animus est, ita, nos optime nostris facturos esse, consentes. Id, quod contradictionem inuoluit, cum falsum sit, huic oppositum autem verum, id, quod non inuoluit, est verum. Vera propterea est propositio, cuius extrema inter se consistere queunt, seu cuius praedicatum determinabile est per subiectum. Nullo modo satis hoc foret explicatum criterium, nisi accuratius haec praedicati compossibilitas, seu per subiectum determinabilitas antea explicaretur. Quod determinabile est, est ita vel in se & absolute, vel quoque relative & hypothetice. Dum ita propositionem censemus veram, cuius praedicatum cum subiecto illius est compossibile, duo requiruntur ad veritatem:

1) Praedicatum esto determinabile per subiectum & quidem *in se & absolute*, subiecto non spectato in vilo nexu. Clarius potest id efferi; in vera propositione ipsum enunciationis praedicatum non debet contradicere subiecto, hoc modo in & per se seu absolute considerato. Simulac viderur, eam esse propositionis alicuius indolem, vt posito subiecto, altero propositionis extremo, non poni, sed tolli debeat absolute praedicatum, statim cernitur, totam propositionem esse falsam, Vel vnico exemplo mens nostra clarius explicari poterit. En propositionem! *homo est infinitus*. Ita est comparata, vt praedicatum absolute consistere nequeat cum subiecto, est ergo falsa propter omnem per subiectum praedicati defectum determinabilitatis.

2) Praedicatum esto determinabile per subiectum hoc & vilo in omnibus nexibus. Multa sunt possibilia in se, tamen inuolunt contradictionem, si in nexu & relatione considerantur. Quantumvis ergo in se quidem & absolute praedicatum in propositione possit consistere cum eiusdem subiecto, forte tamen non consistit, si id subiectum *simul* quoque in nexibus consideratur. Nos ergo dum determinabilitatem praedicati per subiectum veri arbitramur signum, non modo absolutam illam, sed relativam & hypotheticam simul volumus determinabilitatem. Quo clarius loquamur, vera est propositio, si eius praedicatum non absolute contradicit subiecto, neque etiam in nexu & in relationibus subiecti ipsi aduersatur. Ita dantur infinitae multae propositiones, sunt falsissimae, etsi absolute

lure quidem earum praedicatum non contradicat subiecto. Vnica historica illustrer. Si e. g. dicimus: *Caesar in pugna pbarfamica victus est ab hostibus suis*, falsa est propositio, etsi praedicatum consistere possit cum subiecto in se considerato; non etenim consistere potest, si subiectum refertur ad omnia, quae omni exceptione sunt maiora, testimonia Caesaris victoriam eloquentia. Ex his itaque patet, falsam esse propositionem,

1) cuius praedicatum cum subiecto absolute nequit coniungi. Hac enim ratione poneretur & simul tolleretur subiectum,

2) falsa est propositio; cuius praedicatum equidem absolute cum subiecto coniungi potest, verum, si hoc in nexu spectatur, non poni debet. Ex notione subiecti in & per se considerati hic contradictio non videtur, tunc demum patet, si subiectum refertur ad nexus, qui in tota propositione simul respiciendi sunt, si recte de eius veritate vel falsitate iudicari debet.

§. XVI.

Eamus per specialia, adplicaturi, quod modo ediffere incoepimus, criterium ad veritates & rationis & facti. Illae a priori rationis nostrae legitimo vsu cognoscuntur i. e. ex certis principis recto modo eruuntur, seu demonstrantur. Omne itaque, quod cognoscitur omnibus cogitandi regulis conforme & conueniens, verum; & omne falsam vni vel pluribus harum minus conueniens esse potest. Quodsi propterea praedicatum de subiecto vel negatur, vel affirmatur, qua negatione vel positione vnica modo regula logices migrari deberet, id praedicatum non per subiectum determinabile est, ergo tota propositio falsa erit. In diiudicandis itaque propositionibus, quae rationis veritates venduntur, omnia ac singula logices praecepta in censum veniunt, quae, si intelligitur, cuncta observata esse, tunc demum veritas putanda, ex aduersa autem parte falsa propositio, si certo cognoscitur, vel vnicum modo requisitum deesse. Vt diuersae ideo sunt rationis propositiones, ad diuersas quoque logices regulas sunt adplicandae, si recte de iis iudicare debet. Sunt aliae propositiones, quarum ideae sunt per *sensus* formatae, ergo hic omnes illae regulae, quibus conformiter observationes & experimenta instrui debent, ob-

seruari debent & in illis diiudicandis ostendendum est, actu easdem esse obseruatas. Sunt aliae per *abstractionem* formatae, hinc inuestigandam in ipsis, vtrum in illis nihil sit, quod non in qualibet singularium, vnde abstractae sunt, inuenitur. Sunt denique propositiones, quarum ideae *combinando* formantur. Formantur autem vel per combinationem rationalem i. e. ita, vt distincte & ex sufficientibus *rationibus* perspiciamus, combinatas esse compossibiles, hinc sunt semper verae. Aliae formantur per arbitrariam combinationem, & ita nondum scit ille, qui plures inter se coniungit, vtrum & sint compossibiles, ergo earum veritas ita ostendi debet, vt vel declaretur, dari eiusmodi obiectum, ad quod per combinationem facta idea adplicari potest, vel declaretur modus, quo obiectum eiusmodi fieri potest. Hoc viso modo de realitate formatae per combinationem ideae nullum amplius dubium: vel denique, dum a consecrariis ad eorum rationem tuto semper concludi potest, veritas arbitrario ita combinando formatae ideae perspicitur, si modo vera inde proueniunt consecraria. Ita ergo si propositiones euoluuntur, veritas aut falsitas ipsarum palam fieri debet, ita ostendendo praedicatum ex ipsa subiecti natura determinari.

§. XVII.

Quod facti veritates attinet, non minus hanc possibilem per subiectum praedicati determinationem eorum criterium esse debere, ex natura vniuersalis signi & characteris stuit. Sunt duplicis generis (vt supra commemorauimus (§. IV.) hae facti propositiones: aliae sunt superstructae propriae, aliae peregrinae experientiae. In istis diiudicandis ante omnia cum LEIBNITIO *p*) monendum est, dum vnicum & rationis & facti veritatum constituimus criterium, esse facti veritates ad rationem, ad vniuersales, quae ratione cognoscuntur, propositiones referendas, ex qua comparatione haec determinatio alterius, per primum extremum elucescit. In omnibus, quae propria cognoscuntur experientia, supponitur, vera esse, quae

p) In c. p. 473. des verites de fait ne peuvent etre verifikes, que par leur confrontation avec les verites de raison, & par leur reduction aux perceptions immediates, qui sont en nous.

quae experimur, obiecta, sensusque nostros nos minime fallere. Ex supponenda alia, de qua dubitare nemo sanus audebit, nos *nimirum existere*, eam veritas cognoscitur & ita omnes illae facti veritates, quae propria noscuntur experientia, certo demum cognoscuntur, si relatae sunt ad alias vniuersales, quae rationis sunt propositiones. Quo breuissimis autem mentem nostram explicemus, veritates facti, quae propria cognoscuntur experientia, ad omnes illas regulas, antequam cognoscens de iis apodicticam habere potest certitudinem, reducendae sunt, quae in obseruando aequae ac in experimentando numquam migrari debent. Vna migrata in propositione, quae, vti putatur, constat per experientiam, omnis experientia putatur modo ea, non est; hinc & vera ei superstructa, propositio putatur modo vera, non est. At vero omnibus hic factis, quae fieri debent in acquirenda per experientiam cognitione, & visis omnibus, quae obseruari debent, obseruata esse hac via ad eandem nulla formidine oppositi adhuc coniunctam certitudinem adspirare licet, ad quam ire solet rationis ope cognitionem sibi acquirens. Si etenim in illis rectissime obseruatis vel arte obseruatis quis dubitationem alere vellet, dubitatio omnis demum recurreret ad rationis veritatem, quam non audet in dubium reuocare.

§. XVIII.

Eadem ratione, si modo paullo aliter reductio instituitur, ad veritates rationis, iudicandum est de iis, quae aliorum experientia noscuntur. Est ita: videtur primo intuitu, longe aliter praedicatum determinari posse per subiectum ac enunciatur, videtur propterea, saltem in his positum a nobis non sufficiens esse criterium. Sed enim haec vera propter aliorum experientiam ergo propter testimonium habentur, & si hi alii recte experti sunt, si recte de iis, quae experientia sciunt, testari volunt, vera esse debent. Omnis certitudo de historicis huic inaedificari modo potest & debet: *qui vera testari potest & decernit*, certe vera testatur. Duo itaque requiruntur ad completam certitudinem, quae ex testimonio quaeritur, & qui caller. duo haec ad historicam veritatem requisita in casu obiuo locum habere, ille de ea complete certus esse debet. Sunt haec

D 2

1) dex.

1) dexteritas testis. Non est, quod hic testes in oculos & auritos dispeſcamus, horum testimonium, si quid probare debet, semper ad illorum enunciationem referendum est. Rumori sine capite omnem fidem superstrueret, qui aliquid ceu verum adsumere veller, quantumvis vel nullum haberet, qui oculus fuisse testis, etsi plures auritos. Foret enim ita semper dubitandi ratio, vtrum quis vnquam fuerit, qui rem, de qua tot insufficientia adfunt testimonia, recte expertus fuerit. Praecipitur itaque per hoc requisitum, vt testis legitime obseruauerit, expertus fuerit, & satis bene, quod expertus est, & ita, vt cognouit, aliis indicauerit. Quae experimur enim vera sunt.

2) Sincerus esto testis, cui certo credere debemus. Si etenim & quis optime expertus fuerit, non tamen, vt expertus est rem, proponere vult, nullius est eius testimonium. Si itaque scire possumus, decreuisse testem ea modo dicere, quae expertus est, noluit fallere alios, si scimus simul, satis idoneum fuisse testem ad recte experiendum, non potuit falli. Qui non potest falli, qui non vult fallere, eius testimonia sunt vera. In diiudicanda ideo historica propositione, etsi primo intuitu videatur, longe aliud ex subiecti notione posse determinari praedicatum, ac illud, quod enunciat, falsissimum est, si & subiectum & praedicatum propositionis ad testes ferrur. In se enim praedicatum possibile, in relatione ad testes, qui sufficientes cognoscuntur, impossibile est. Nos autem, dum veram putamus propositionem, ad hanc retulimus & absolutam & (ita loquamur in cunctis circumstantiis) hypotheticam possibilitatem determinationis praedicti. Quo vtamur vnico exemplo, in se cogitari potest, *Saulum fuisse primum Israhelitarum regem*, oppositum autem aeque bene cogitari potest, sed, si prima enunciatio ad testimonia refertur, & in hac relatione semper possibile est praedicatum, impossibile vero in altera falsa propositione, quia testes deficiunt.

§. XIX.

Reddi ex huiusque agilitatis potest ratio optime, cur toties nos non possimus obtinere certitudinem. Tunc etenim demum certus quis euadit, quando videt, cuncta ad veritatem requisita deprehendi, seu praedicatum ex notione subiecti determinari. 10

ro saepius ad veritatem dantur requisita: fortean plura, fortean vnicum modo nescit cognoscens, & certitudo est impossibilis. In se determinari posse praedicatum ex subiecto, forte quoque in aliis nexibus, optime videre potest, non vero in omnibus; hinc nescit praedicati per subiectum determinabilitatem, & ita dum non criterium veritatis ibi videre potest, nondum potest propositionem vt veram habere. Non id modo valet de historicis, valet de tot ratione nostra formatis propositionibus, vt, quo maiores quis in scientiis facit progressus, eo melius videat, quot & quanta requirantur ad certitudinem. Hinc prodire solet saepius in magni iudicii viris ipsos adeo decens dubitatio. Quia non habent omnia veritatis vel falsitatis eiusdem requisita perspecta, nec veram, nec falsam eandem profiteri conantur. Fluit inde quoque, dubitationem saepius meliorem esse debere positione vel negatione, si quid falso vel ponitur vel negatur. Dubitans etenim per ipsam dubitationem declarat, ipsi rationes ponendi tollendique esse, sed nondum sufficientes, ponens vel tollens, dum falso iudicat, iudicat sine completa ratione. Hic id nescit, ille scit, hic itaque dupliciter ignorat, ille modo simpliciter. Nolumus maiorum cuncta vel tangere modo, quae inde oriri solent, si vbiuis quis decisionis spiritum agit. Satis acute eius ineptias ISAACVS WARTSIVS ostendit, ad quem lectorem mittimus q).

§. XX.

Quoniam itaque toties non satis perspecta sunt criteria veritatis & falsitatis multorumque ratio reddenda sit, quamuis earum nulla ita sit comparata, vt reddens inde completam habeat certitudinem, ad hypothefes recte eruditioni litans recurrere solet. Vocantur eiusmodi hypothefes, vnde aliorum ratio reddi posse putatur *subsidiariae* veritates. Hae ergo ita modo vocantur in relatione ad intellectum cogitantem. Propositiones enim, vnde alia explicari posse, videtur, vel verae sunt vel falsae, modo explicans nondum satis perspicit earum veritatem vel falsitatem. Possunt ergo subsidiariae veritates verae esse propositiones; possunt au-

D 3

tem

q) vid. eius Culture de l'Esprit, traduit de l'anglois par Dan. de Superville, Amstel. 1762. cap. I. §. 10. pag. 22. sq.

30 *Meditationes philosophicae de criteriis veritatum.*

tem & esse fallae. Si verae sunt, modo vtens iisdem nondum scit, vtrum praedicatum eius ex notione subiecti determinetur, si fallae, nescit, tamen putat, forte determinari, saltem non contrariari subiecto. Ne itaque habentor hae subsidiariae veritates veritatum species, esse possunt fallae propositiones: has autem vnam veritatum speciem constituere, foret sibi contradicere aperte. Tamen vero & in scientiis suas habere debent hypotheses perfectiones; sunt itaque referendae ad illas vniuersales regulas, iuxta quas formandae sunt. Si ergo certo noscitur, iisdem esse conformes, *bona*, vere *talis*, perfecta potest vocari, sin minus *falsa*. Inde quoque cum vni aliquid queat esse certum, quod alteri non ita est, potest illi propositio esse certa, huic veritas subsidiaria. Adeo cum alicui propositionis fallitas certo constare possit, alteri minus; illi huius veritas subsidiaria nil minus, ac veritas adparere potest. Nos autem cum nobis tantummodo sumimus, veritatis criterium generale aliquod euincere, de hisce subsidiariis veritatibus nihil amplius adponere lubet. Id nostrum erat, vt euinceremus, ita esse intellectum hominis, vt possit certo satis vera, etsi non cuncta ceu vera intueri. Non omnes itaque ita sumtas veritates opiniones modo, & vt BAYLIUS loquitur, *putatiuas* esse veritates nobis demonstrandum sumimus. Quodsi bene egimus nobis honori ducimus, meliora linquentes doctiori legenti.

F I N I S.

Pag. 3. lin. 12. lege plures, alia viliora dabit L. rypothetae.

NOBI-

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
A V C T O R I R E S P O N D E N T I

S. E. O.

IOANNES IOACHIMVS LANGE,

MATH. PROF. PVBL. ORDIN.

Omnes omnino iuvenes, qui rectam studiorum suorum rationem ineunt, ante omnia de genuina methodo in veritates inquirendi, ad certam earum cognitionem perueniendi atque de primis omnis cognitionis fundamentis sunt solliciti. Accedunt vero simul ad eas ex omni scientiarum ambitu disciplinas, quae propius ad vnius cuiusque scopum faciunt; nec omittunt alia utilia, quae ipsis attingere licet. Dum haec scribo, curriculum academicum, quod huc vsque emensus es cum summa diligentiae & probitatis laude, describo. Testes sunt ii ex Philosophorum & Theologorum Ordine doctores, quorum institutione vsus es. Testis sum ego assiduitatis TVAE in meis etiam praelectionibus adhibitae. Testis publicus est specimen hoc academicum eiusque defensio publica. Indoles vero TVA sponzor est, TE dignissimorum Virorum, TIBI artissimo sanguinis vinculo coniunctorum, vestigia presso pede & in posterum sequaturum. Gratulor hinc splendidissimae TVAE Familiae, Patriae & TIBI ipsi ex animo faustissima quaeque precatus. Dabam in Regia Fridericiana, die XIX. Octobris MDCCCLXII.

VIRO

V I R O
SVMME VENERABILI ATQVE DOCTISSIMO
M. THOMAE BALTHASAR ROLLIO,
SERENISS. PRINCIPI NASSOICO - SARAEPONTANO
A CONCIONIBVS AVLICIS,
CONSISTORII MEMBRO ET SVPERINTENDENTI,
IO. CHRISTIAN. FOERSTER,
PHILOSOPH. PROF. PVBL.

S. P. D.

Honori mihi duco, quod has litteras, quam mentem Optimus TVVS FILIVS mihi effecit, ad te dare debeam. Nondum sciveras, cum academicam parare seripcionem, documentum temporis ita bene ab ipso collocari, & his literis & FILII consilium experiris & ipsum statim habes specimen. Vtar haec mihi iucundissima opportunitate, TIBI, VIR VENERANDE, rationes reddendi studiorum, quibus ambo TVI FILII TVO amore dignissimi, quos & ego amicos colo optimae mentis, in hac nostra academia laudatissimam impendunt operam.

Ille, qui altero annis maior, & assiduitate & bona sua mente ita se commendavit iis cunctis, quorum institutione usus est, vt quilibet eum impense amet tam literarum colentem, qui non delibare modo vult scientias, sed, vt aiunt, penitus haurire, quam hominem, qui nihil esse eruditionem, bene didicit, nisi sit infucata virtute comitata. Diuinarum rerum ambitum, quae solent in academiis doceri, quum fere emensus sit, ita nunc agere incipit, vt priuato suo studio totius cognitionis suae, reddat sibi met ipsi rationes, & vt eam in dies vastiorem & digniorem efficiat, iis, quae dedit meditatione ac lectione plura additurus. In philosophicis, dum iam in Gieslensi academia feliciter his litauit, tantos haec progressus fecit, vt ego, cuius institutionem & conuersationem sibi elegit, saepius occasionem habuerim, gratulandi ipsi & optimam mentem & non vulgarem & in hoc scientiarum

tiarum genere eruditionem, quippe cum bene calleat, non id Theologum modo decere, sed ad eius principalia & ipsi maxime proficua esse referendum.

Felicissimae indolis & erectioris ingenii iuuenis salter charissimus TIBI FILIVS est, vt, cum strenua diligentia in addiscenda iustitia ad eius naturales dotes accedat, tam bonam iam impetrauerit, & in dies magis perfectam impetrare curet scientiam, vt satis certe praecuidere possim, victurum TIBI esse multo honore & oblectamento.

Quod dissertationem attinet, id sibi elegit argumentum, quod, dum saepius cum ipso amice confabulans, recentium & nostri quoque temporis scepticorum philosophiam confabularer, bene videret; rem magni esse momenti & dignam, quo enodatius tractaretur veritatis natura. Rogauit me conscribendae disputationis delineationem, quam ita postea amplificauit, vt omnis ad ipsum pertineat scriptio. Pauca sunt vel demta a me vel addita vel limata, vt propterea nullas mihi possim tribuere partes. Dum ita vero foecundissimae indolis tractauit materiam, vt vel nec quicquam voluerit transmigrare eiusmodi scriptionis limites, id (quod tamen forte in his philosophicis breuiter tantum docendis vitium non habebitur) accidit ipsi, quod solet illis, qui breues esse volunt. Recte monuit HORATIUS, breues esse volentes obscuritatem facere aliis, qui nesciunt tanta breuitate edisserere cogitationes. Si vitium est, non tamen semper est in philosophia.

Sed, vt scribendi finem faciam, gratulor TIBI, VIR SVMMO VENERABILIS de FILIIS, quibus nemo charior tibi esse potest, gratulor & TIBI de hoc alterius documento dexteritatis suae. Deum T. O. M. rogo, velit TE, VENERANDE SENEX diu adhuc seruare in emolumentum ecclesiae & totius TVAE FAMILIAE praesidium. Videas adhuc in FILIIS TVIS Viros, qui de ecclesia & de patria sua bene merentur. Id autem concedas mihi beneuolentiae TVAE specimen, Vir SVMMO VENERABILIS, quod certe soles largiri TVORVM FILIORVM amicis, fauore TVO me exernes, qui, eodem non penitus indignus esse, semper studeo. Vale. Scripsi Halae d. XVII. Octobris, Anno R. S. MDCCCLXII.

E

Monsieur

bi non Monsieur & très cher frere,

Vous allés maintenant etaler le tresor de vos etudes, ce que vous allés faire par un combat savant, dont vous remporterez sûrement la gloire; vous vouliez bien m'en prendre témoin en me donnant une place parmi vos adversaires. De plus vous êtes mon frere. Que faut il plus de paroles pour temoigner l'excès de ma joye? Tout s'entend, que je ne saurois même vous en dire. Je suis éternellement

Monsieur & très cher frere,

à Halle, le 22 Octobre.
1762.

Votre très humble serviteur & frere

Pollyx Jean Fredric Rolle,

Etudiant en Droit.

Monsieur & très cher Ami,

Comme il vous a plu, de me choisir pour Votre adversaire, dont je vous suis infiniment obligé, je me flarte d'avoir cette occasion de vous temoigner publiquement, qu'il n'y a rien au monde que je souhaite avec plus d'ardeur que d'être un jour assez heureux pour vous temoigner en effet, que je suis plus, que personne

Monsieur & très cher Ami,

à Halle, le 22 Octobre.
1762.

Votre très humble serviteur

Jean Conrad Handel,

Etudiant en Theologie.

ULB Halle
002 187 574

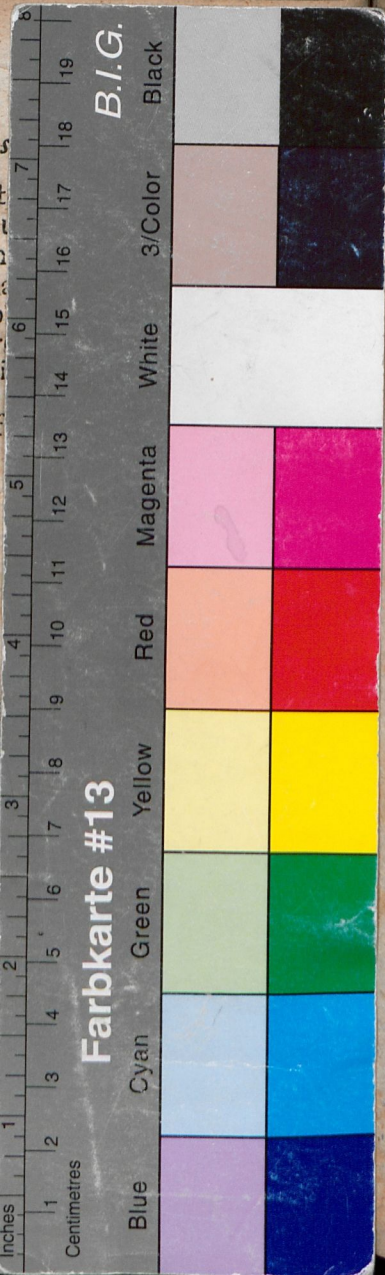
3

sb

6 1769
18

MEDITATIONES PHILOSOPHICAE
DE
CRITERIIS VERITATVM.

QVAS
PRAESIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO AMPLISSIMO
ATQVE DOCTISSIMO
IOANNE CHRISTIANO FOERSTER

PHILOSOPH. PROF. PVBL.
FAVTORE AC PRAECEPTORE SVO
OMNI HONORIS PIETATISQVE CVLTV.
AETERNVM DEVENERANDO

IN REGIA FRIDERICIANA

DIE OCTOB. MDCCCLXII.

H. L. Q. C.

PVBICO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTET

AVCTOR

CAROLVS IOANNES REINHARDVS ROLLE

NASSOICO-SARAEFONTANVS

S. S. TH. CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
LITTERIS HENDELIANIS.

